

Wyrok z dnia 12 sierpnia 1998 r.

II UKN 172/98

Wykonywanie innej pracy zarobkowej w okresie zwolnienia od pracy jest wystarczającą przesłanką utraty prawa do zasiłku chorobowego za cały okres zwolnienia.

Przewodniczący SSN: Barbara Wagner, Sędziowie SN: Teresa Romer, Andrzej Wróbel (sprawozdawca).

Sąd Najwyższy, po rozpoznaniu w dniu 12 sierpnia 1998 r. sprawy z wniosku Zbigniewa M. przeciwko Zakładowi Ubezpieczeń Społecznych-Oddziałowi w S. o zasiłek chorobowy, na skutek kasacji wnioskodawcy od wyroku Sądu Apelacyjnego-Sądu Pracy i Ubezpieczeń Społecznych w Gdańsku z dnia 16 grudnia 1997 r. [...]

o d d a l i ł kasację.

U z a s a d n i e

Zakład Ubezpieczeń Społecznych-Oddział w S. decyzją z dnia 25 listopada 1996 r. odmówił Zbigniewowi M. prawa do zasiłku chorobowego za okres od 9 sierpnia 1996 r. do 6 grudnia 1996 r. wskazując jako podstawę prawną decyzji przepis art. 18 ustawy z dnia 17 grudnia 1974 r. o świadczeniach pieniężnych z ubezpieczenia społecznego w razie choroby i macierzyństwa (jednolity tekst: Dz.U. z 1983 r. Nr 30, poz. 143 ze zm.). Organ rentowy uznał, że ubezpieczony w okresie zwolnienia lekarskiego wykonywał inną pracę zarobkową z tytułu zatrudnienia w Wojewódzkiej Komisji do Spraw Inwalidztwa i Zatrudnienia, tym samym wykorzystując zwolnienie z pracy w celach niezgodnych z jego przeznaczeniem, co skutkowało utratą prawa do zasiłku chorobowego za cały okres zwolnienia.

Sąd Wojewódzki-Sąd Pracy i Ubezpieczeń Społecznych w Gdańsku wyrokiem z dnia 30 czerwca 1997 r. [...] zmienił zaskarżoną odwołaniem Zbigniewa M. decyzję i przyznał ubezpieczonemu prawo do zasiłku chorobowego za okres od 9 sierpnia

1996 r. do 6 grudnia 1996 r. Według Sądu, istota sporu sprowadza się do ustalenia rzeczywistego znaczenia treści przepisu art. 18 ustawy o świadczeniach pieniężnych z ubezpieczenia społecznego. Sąd powołał się na uchwałę Sądu Najwyższego z 20 stycznia 1995 r. i przyjął, że lekarz prowadzący leczenie ma prawo stwierdzić, czy pracownik niezdolny do jednej pracy zachował zdolność do drugiej, a także czy wykonywanie tej drugiej pracy nie stanowi jednej z okoliczności przewidzianych w art. 18 ust. 1 ustawy. Sąd ocenił, że traktowanie każdorazowego wykonywania dodatkowego zatrudnienia w czasie pobierania zasiłku jako nadużycia prawa do zasiłku, w oderwaniu od dodatkowej przesłanki jaką jest przedłużenie, w wyniku świadczenia pracy dodatkowej, okresu niezdolności do pracy, jest interpretacją sprzeczną z zamiarem ustawodawcy i celem przepisów o zasiłkach chorobowych, bowiem obejmuje swym zakresem sytuacje, w których osoby pozbawione czasowo sprawności fizycznej wskutek choroby nie mogą jednocześnie wykorzystywać swoich umiejętności intelektualnych w celach zarobkowych. Z opinii sądowno-lekarskiej wynika w sposób nie budzący żadnych wątpliwości, że świadczenie pracy przez Zbigniewa M. w Wojewódzkiej Komisji do Spraw Inwalidztwa i Zatrudnienia nie spowodowało pogorszenia jego stanu zdrowia, a tym samym przedłużenia niezdolności do pracy. Sąd uznał, że wykorzystywanie zdolności intelektualnych (a w przypadku lekarza, doświadczenia medycznego wspartego wieloletnią praktyką) w celach zarobkowych, bez narażania się na wysiłek fizyczny, tak charakterystyczny dla pracy chirurga, żadną miarą nie może być kwalifikowane jako wykorzystywanie zwolnienia lekarskiego w sposób niezgodny z celem tego zwolnienia.

Sąd Apelacyjny w Gdańsku wyrokiem z dnia 16 grudnia 1997 r. [...] zmienił zaskarżony apelacją organu rentowego wyrok i oddalił odwołanie. Sąd ocenił, że przepis art. 18 ust. 1 ustawy rozróżnia następujące stany faktyczne, mogące stanowić podstawę utraty prawa do zasiłku: wykonywanie przez pracownika innej pracy zarobkowej, wykonywanie uciążliwych czynności mogących przedłużyć okres niezdolności do pracy oraz wykorzystywanie zwolnienia lekarskiego od pracy w sposób niezgodny z celem tego zwolnienia. Wykonywanie innej pracy zarobkowej jest według Sądu "zupełnie samodzielną" przesłanką utraty prawa do zasiłku chorobowego, a zatem nie można podzielić poglądu wyrażonego w uchwale Sądu Najwyższego z dnia 20 stycznia 1995 r., II UZP 38/94 (OSNAPiUS 1995 nr 11, poz. 135). Uzupełnienie tej przesłanki dodatkowymi uwarunkowaniami w postaci uciążliwości "innej pracy zarobkowej" lub niezgodności z celem zwolnienia lekarskiego jest nieuprawnione,

bowiem nie wynika z powyższego przepisu ustawy, ani też z żadnego innego przepisu. Sąd powołał się na podobne stanowisko Sądu Najwyższego wyrażone w orzeczeniu z dnia 31 maja 1985 r., II URN 75/85 (OSNCP 1986 nr 3, poz. 32) i orzeczeniu z dnia 6 grudnia 1978 r., II URN 130/78 (Praca i Zabezpieczenie Społeczne 1980 nr 8, s. 87).

Powód w kasacji od powyższego wyroku zarzucił "rażące naruszenie prawa - błędną interpretację art. 18 ustawy z dnia 17 grudnia 1974 r. o świadczeniach pieniężnych z ubezpieczenia społecznego w razie choroby i macierzyństwa (jednolity tekst: Dz.U. z 1983 r. Nr 30, poz. 143 ze zm.)" poprzez przyjęcie, że uczestniczenie powoda w posiedzeniach komisji lekarskiej do spraw inwalidztwa w czasie przebywania na zwolnieniu lekarskim powoduje utratę przez powoda prawa do zasiłku chorobowego, podczas gdy stan faktyczny zgodnie z powołanym przepisem uzasadnia przyznanie takiego zasiłku. Wskazując na powyższe podstawy kasacyjne powód wniósł o uchylenie zaskarżonego wyroku i przekazanie sprawy Sądowi Apelacyjnemu do ponownego rozpoznania. W ocenie skarżącego Sąd drugiej instancji przy rozpoznawaniu sprawy kierował się jedynie literalną wykładnią przepisów ustawy. Tymczasem z wykładni celowościowej czy systemowej wynika, że istnieje pewna kategoria prac oraz pracowników, którzy mimo czasowej niezdolności do wykonywania określonej pracy nie tracą możliwości wykonywania innego zatrudnienia bez negatywnych następstw skutkujących przedłużeniem okresu niezdolności do pracy, pogorszeniem stanu zdrowia itp. Do takich pracowników należy powód. Skarżący jest zdania, że Sąd powinien uznać za słuszny pogląd Sądu Najwyższego wyrażony w uchwale z dnia 20 stycznia 1995 r., II UZP 38/94. Ponadto podstawową zasadą obowiązującą przy rozpatrywaniu wszelkich spraw jest zasada indywidualnego rozpatrywania stanu faktycznego, to zaś mogło "wpłynąć korzystnie na sytuację procesową powoda poprzez uwzględnienie jego roszczeń i uznanie konieczności powiązania przesłanek pozbawiania prawa do zasiłku z ubezpieczenia społecznego." W ocenie skarżącego nie jest dopuszczalne oparcie orzeczenia jedynie na ustaleniu, że powód wykonywał zatrudnienie w czasie pozostawania na zwolnieniu lekarskim, lecz konieczne jest także rozpatrzenie, czy takie zatrudnienie mogło mieć jakikolwiek wpływ na podstawowe zatrudnienie powoda.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Kasacja nie ma usprawiedliwionych podstaw.

Okoliczności faktyczne rozpoznawanej sprawy są bezsporne. Powód zatrudniony w Samodzielnym Publicznym Zakładzie Opieki Zdrowotnej w P. oraz w Wojewódzkiej Komisji do Spraw Inwalidztwa i Zatrudnienia Zakładu Ubezpieczeń Społecznych-Oddziału w E. w 1996 r. przebywał na zwolnieniu lekarskim od 9 sierpnia 1996 r. do 6 grudnia 1996 r. i pobierał, za pośrednictwem Zakładu Opieki Zdrowotnej, zasiłek chorobowy za cały ten okres. W powyższym okresie niezdolności do pracy powód wykonywał pracę w Komisji nie przedstawiając zwolnienia lekarskiego.

Zgodnie z przepisem art. 18 ust. 1 ustawy z dnia 17 grudnia 1974 r. o świadczeniach pieniężnych z ubezpieczenia społecznego w razie choroby i macierzyństwa (jednolity tekst: Dz.U. z 1983 r. Nr 30, poz. 143 ze zm.) pracownik wykonujący w czasie zwolnienia lekarskiego od pracy inną pracę zarobkową lub uciążliwe czynności mogące przedłużyć okres niezdolności do pracy albo wykorzystujący zwolnienie od pracy w sposób niezgodny z celem tego zwolnienia – traci prawo do zasiłku chorobowego za cały okres zwolnienia. W orzecznictwie Sądu Najwyższego pojawiły się rozbieżne poglądy odnośnie do tego, czy wykonywanie pracy zarobkowej w jednym zakładzie pracy przy pobieraniu zasiłku chorobowego w drugim zakładzie pracy jest samodzielną i wystarczającą przesłanką utraty prawa do zasiłku, czy też konieczne jest ponadto wykazanie, że praca ta stanowi czynności uciążliwe, mogące przedłużyć okres niezdolności do pracy albo jest niezgodna z celem tego zwolnienia.

Sąd Najwyższy w uchwale z dnia 20 stycznia 1995 r., II UZP 38/94 (OSNAPiUS 1995 nr 11, poz. 135) stwierdził, że : “Wykonywanie w czasie zwolnienia lekarskiego od pracy, zatrudnienia w jednym z dotychczasowych zakładów pracy przy jednoczesnym pobieraniu zasiłku chorobowego w drugim zakładzie, w którym pracownik był równocześnie zatrudniony przed powstaniem prawa do zasiłku chorobowego, jest wykonywaniem innej pracy zarobkowej w rozumieniu art. 18 ust. 1 ustawy z dnia 17 grudnia 1974 r. o świadczeniach pieniężnych z ubezpieczenia społecznego w razie choroby i macierzyństwa (jednolity tekst: Dz.U. z 1983 r. Nr 30, poz. 143 ze zm.), jeżeli praca ta stanowi czynności uciążliwe, mogące przedłużyć okres niezdolności do pracy albo jest niezgodna z celem tego zwolnienia.” Sąd Najwyższy przyjął, że pracownik zatrudniony równocześnie w dwóch zakładach pracy, świadczący pracę na rzecz jednego z tych zakładów w czasie korzystania ze zwolnienia lekarskiego w drugim zakładzie, nie wykonuje "innej pracy zarobkowej" w rozumieniu cyt. wyżej art. 18 ust. 1 ustawy. Ustawa o świadczeniach pieniężnych na

wypadek choroby w żadnym przepisie nie ogranicza bowiem możliwości pobierania zasiłku chorobowego od jednego zakładu pracy i prawo pracownika do pobierania tego zasiłku z dwóch zakładów pracy nie budzi żadnych wątpliwości. Zdaniem Sądu Najwyższego, w składzie podejmującym powyższą uchwałę, wykładnia gramatyczna przepisu art. 18 ust. 1 ustawy nie upoważnia do stosowania go w sposób automatyczny, tzn. że w sytuacjach, gdy pracownik, zatrudniony równocześnie w dwóch zakładach pracy, w jednym zakładzie korzysta ze zwolnienia lekarskiego pobierając zasiłek chorobowy, a w drugim wykonuje pracę i pobiera za nią wynagrodzenie, to traci prawo do tego zasiłku. Z drugiej strony jednak nie można też przyjąć, że w każdej takiej sytuacji wyłącznie do pracownika należy wybór, czy pobiera zasiłek z obu zakładów, czy tylko z jednego, a w drugim pracuje. W ocenie Sądu Najwyższego wynik ścisłej wykładni gramatycznej przepisu art. 18 ust. 1 ustawy budzi wątpliwości, bowiem wykonywanie pracy bez wynagrodzenia jest sprzeczne z istotą stosunku pracy, narusza przepisy art. 13 i 84 Kodeksu pracy. Omawiany przepis jest wprawdzie kolejnym przepisem o charakterze represyjnym, mającym na celu ograniczenie wypłacania świadczeń z ubezpieczenia społecznego osobom, które poprzez określone działania spowodowały swoją niezdolność do pracy (art. 16 i 17 ustawy), jednakże obejmuje on sytuacje, w których do oceny, czy spełnione są przesłanki utraty prawa pracownika do zasiłku, potrzebna jest wiedza medyczna. Funkcją tego przepisu, jak wywiódł Sąd Najwyższy w uzasadnieniu uchwały, jest więc nie tylko jego represyjność, ale i zabezpieczenie prawidłowego przebiegu procesu leczenia koniecznego dla odzyskania przez pracownika zdolności do pracy. Na tę drugą funkcję wskazuje też ust. 2 omawianego art. 18, w myśl którego okoliczności, o których mowa w ust. 1 (okoliczności uzasadniające utratę prawa do zasiłku chorobowego wymienione w tym przepisie), ustala się w trybie przewidzianym w art. 55 ust. 2, czyli poprzez działania organów upoważnionych do kontrolowania prawidłowości korzystania ze zwolnień lekarskich. Według § 13 ust. 2 zarządzenia Ministra Pracy, Płac i Spraw Socjalnych z dnia 30 grudnia 1974 r. w sprawie kontroli prawidłowości wykorzystywania zwolnień lekarskich od pracy (M.P. Nr 42, poz. 263) wątpliwości, czy wykonywane przez pracownika czynności są czynnościami uciążliwymi, mogącymi przedłużyć okres niezdolności do pracy, oraz czy naruszenie przez pracownika wskazań lekarskich traktować należy jako wykorzystywanie zwolnienia niezgodnie z jego celem rozstrzyga lekarz, który udzielił zwolnienia, wpisując swoją opinię do karty choroby. Rozstrzygnięcie, czy wykonywanie pracy podczas korzystania ze zwolnienia

lekarskiego w jednym z dwóch zakładów pracy, w których pracownik był równocześnie zatrudniony przed powstaniem niezdolności do pracy, stanowi podstawę pozbawienia pracownika prawa do zasiłku chorobowego, wymaga więc ustalenia, czy kontynuowana praca stanowi, czy też nie stanowi uciążliwych czynności mogących przedłużyć okres niezdolności do pracy, względnie czy jest czy nie jest niezgodna z celem tego zwolnienia. Na taką potrzebę wskazuje - zdaniem Sądu Najwyższego - zarówno wykładnia systemowa, jak i funkcjonalna. Przy wykładni art. 18 ustawy należy też uwzględnić, że jego ust. 2 nie tylko wskazuje tryb postępowania służący ustaleniu okoliczności, o których stanowi ust. 1, lecz jest również regułą wskazującą zasady jego stosowania. Czasowa niezdolność do pracy, według Sądu Najwyższego, jest to podstawowa, zasadnicza przesłanka, od której spełnienia uzależnione jest powstanie prawa do tego zasiłku. Wszystkie inne przesłanki, o których mowa w ustawie, są przesłankami wtórnymi, mającymi znaczenie tylko wówczas, gdy zaistnieje stwierdzona przez lekarza czasowa niezdolność do pracy. Niezdolność do pracy nie jest stanem, do oceny którego można zastosować obiektywne kryteria. O niezdolności tej z jednej strony decyduje zarówno określony stan chorobowy, jak i jego nasilenie, a z drugiej struktura psychofizyczna chorego oraz charakter wykonywanej przez niego pracy. Są więc nie tylko możliwe, ale i prawdopodobne sytuacje, że pracownik wykonujący w dwóch zakładach pracy zatrudnienia w różnym charakterze, staje się niezdolny do jednej pracy, zachowując zdolność do wykonywania drugiej. Zdaniem Sądu Najwyższego, skoro lekarz prowadzący leczenie jest uprawniony do stwierdzenia, że istniejący stan chorobowy powoduje, że pracownik jest czasowo niezdolny do określonej pracy, to również do tego lekarza należy stwierdzenie, czy pracownik zachował, pomimo choroby, zdolność do drugiej, również do tychczas wykonywanej pracy, a także czy jej wykonywanie (w czasie trwania czasowej niezdolności do pracy) nie stanowi innych okoliczności przewidzianych w art. 18 ust. 1 ustawy powodujących utratę prawa do zasiłku. Zdaniem Sądu Najwyższego nie ma podstaw do przypisania ustawodawcy intencji zmuszania pracownika, sankcją utraty prawa do zasiłku chorobowego, do pobierania zasiłku chorobowego z obu zakładów pracy, jeżeli choroba nie powoduje niezdolności do każdej pracy.

Odmienne stanowisko w tej kwestii zajął Sąd Najwyższy w wyroku z dnia 31 maja 1985 r. II URN 75/85 (OSNCP 1986 nr 3, poz. 32) stwierdzając, że: " W rozumieniu art. 18 ust. 1 ustawy z dnia 17 grudnia 1974 r. o świadczeniach pieniężnych z ubezpieczenia społecznego w razie choroby i macierzyństwa (tekst jedn.: Dz.U. z

1983 r. Nr 30, poz. 143) każda praca zarobkowa wykonywana w okresie zwolnienia lekarskiego powoduje utratę prawa do zasiłku chorobowego.” W uzasadnieniu wyroku Sąd Najwyższy przyjął, że powyższy przepis nie przewiduje szczególnych przypadków zezwalających na wypłatę zasiłków chorobowych, mimo świadczenia pracy zarobkowej w okresie zwolnienia lekarskiego. Przepis ten jest jednoznaczny, a zatem każda praca zarobkowa wykonywana w okresie zwolnienia lekarskiego powoduje utratę prawa do zasiłku chorobowego, chociażby wykonywanie pracy było zalecane i przyczyniło się do poprawy stanu zdrowia. W okresie korzystania ze zwolnienia lekarskiego pracownik może wykonywać pewne prace nie powodujące utraty prawa do zasiłku chorobowego, pod warunkiem, że prace te nie mają charakteru zarobkowego. Sąd Najwyższy w składzie rozpoznającym niniejszą sprawę podzieliła to stanowisko. Treść przepisu art. 18 ust. 1 ustawy ustalona w wyniku reguł wykładni językowej nie budzi wątpliwości. Przepis ten ustanawia trzy odrębne i samodzielne przesłanki utraty prawa do zasiłku chorobowego, na co wskazuje rozdzielenie tych przesłanek spójnikiem “lub” i “albo”. Wykładnia językowa prowadzi zatem do wniosku, że pracownik traci prawo do zasiłku w razie wykonywania w okresie zwolnienia od pracy innej pracy zarobkowej lub wykonywania uciążliwych czynności mogących przedłużyć okres niezdolności do pracy albo wykorzystywania zwolnienia od pracy w sposób niezgodny z celem tego zwolnienia. Należy zgodzić się, że wyniki wykładni językowej nie mogą być absolutyzowane, jednakże odejście od ustalonego w ten sposób znaczenia przepisu prawnego wymaga dostatecznie ważnych powodów uzasadnionych ze względu na reguły innych rodzajów wykładni prawa. Sąd Najwyższy w uzasadnieniu powyższej uchwały stwierdził, że wynik ścisłej wykładni gramatycznej przepisu art. 18 ust. 1 ustawy budzi wątpliwości, bowiem wykonywanie pracy bez wynagrodzenia jest sprzeczne z istotą stosunku pracy, narusza przepisy art. 13 i 84 Kodeksu pracy, a ponadto przepis ten jest wprowadzie kolejnym przepisem o charakterze represyjnym, mającym na celu ograniczenie wypłacania świadczeń z ubezpieczenia społecznego osobom, które poprzez określone działania spowodowały swoją niezdolność do pracy (art. 16 i 17 ustawy), jednakże obejmuje on sytuacje, w których do oceny, czy spełnione są przesłanki utraty prawa pracownika do zasiłku, potrzebna jest wiedza medyczna. W ocenie Sądu Najwyższego rozpoznającego niniejszą sprawę nie są to argumenty przekonujące. Przede wszystkim należy podkreślić, że przepis art. 18 ust. 1 ustawy nie może i nie powinien być wykładany w ten sposób, że pracownik zatrudniony równocześnie w dwóch zakładach pracy i pobierający zasiłek

chorobowy w jednym zakładzie pracy byłby obowiązany, dla zachowania prawa do tego zasiłku, do wykonywania pracy bez wynagrodzenia w drugim zakładzie pracy, a zatem sprzecznie z istotą stosunku pracy. Nie ma bowiem żadnych przeszkód, aby pracownik zatrudniony w dwóch zakładach pracy korzystał z prawa do zasiłku w każdym z tych zakładów pracy. Nie można także podzielić kategorycznego stanowiska Sądu Najwyższego zawartego w uzasadnieniu powyższej uchwały, że istnienie względnie nieistnienie przesłanek utraty prawa do zasiłku wymaga wiedzy medycznej, bowiem nie jest ono trafne w odniesieniu do przesłanki wykonywania "innej pracy zarobkowej", której stwierdzenie takiej wiedzy z pewnością nie wymaga.

Tymczasem powyższego stanowiska nie podważają wyniki wykładni funkcjonalnej, przeciwnie - uwzględnienie przy interpretacji przepisu art. 18 ust. 1 ustawy funkcji przepisów regulujących prawo do zasiłku chorobowego przemawia za trafnością stanowiska, że wykonywanie innej pracy zarobkowej w okresie zwolnienia od pracy stanowi wystarczającą przesłankę utraty prawa do zasiłku chorobowego za cały okres zwolnienia. Celem przepisów ustawy jest bowiem zapewnienie pracownikowi, który w okresie czasowej niezdolności do pracy nie wykonuje pracy i nie otrzymuje wynagrodzenia i przebywa na zwolnieniu lekarskim, korzystania z zasiłku chorobowego (wyrok Sądu Najwyższego z dnia 17 sierpnia 1996 r., II UR 7/96, Prokuratura i Prawo 1996 r. nr 12, s. 52), czyli zapewnienie pracownikowi będącemu na zwolnieniu lekarskim z powodu choroby środków utrzymania. Brak jest podstaw do przyjęcia, że taka reguła obowiązuje bezwzględnie jedynie w odniesieniu do pracowników zatrudnionych wyłącznie w jednym zakładzie pracy, natomiast w odniesieniu do pracowników zatrudnionych jednocześnie w dwóch lub więcej zakładach pracy obowiązywałaby reguła odmienna, zgodnie z którą taki pracownik mógłby w jednym z zatrudniających go zakładów pracy korzystać ze zwolnienia lekarskiego i pobierać z tego tytułu zasiłek chorobowy, natomiast w drugim zakładzie pracy mógłby wykonywać w tym okresie zatrudnienie i otrzymywać za nie wynagrodzenie, jeżeli tylko przemawiałyby za tym wskazania medyczne.

Ustawodawca wprowadzając w art. 18 ust. 1 ustawy zakaz podejmowania przez pracownika w okresie pobierania zasiłku chorobowego "innej pracy zarobkowej" przyjął trafne założenie, że już samo wykonywanie takiej pracy sprzeciwia się celom, dla którego zasiłek został przyznany. W odniesieniu do pozostałych przesłanek założył natomiast, że stwierdzenie ich istnienia względnie nieistnienia może wymagać wiedzy medycznej, która pozwoli na ustalenie, czy pracownik w okresie zwol-

nienia wykonuje czynności uciążliwe mogące przedłużyć okres zwolnienia lub wykorzystuje zwolnienie niezgodnie z jego celem. Jedynie w tej ostatniej grupie przypadków powodujących utratę prawa do zasiłku chorobowego zasadne jest odwołanie się do wiedzy medycznej, bowiem tego rodzaju czynności lub zachowania są przede wszystkim sprzeczne z celem zwolnienia lub mogą przedłużyć jego okres.

Biorąc powyższe pod rozwagę Sąd Najwyższy orzekł jak w sentencji.

=====